

KS. MARIAN RUSECKI

FORMUŁY WIARY I HYMNY LITURGICZNE W KERYGMACIE PASCHALNYM

Dzięki szerszemu stosowaniu metod *Form-* i *Traditiongeschichte* w pismach nowotestamentalnych wykryto cały szereg bardzo wczesnych tradycji, mających swoją odrębną strukturę literacką, które nie tylko poprzedzały spisanie tekstów, ale były bardzo bliskie samych wydarzeń paschalnych. Gruntowne ich badanie i poznanie pozwoliło zrewidować szereg poglądów na historię życia i działalności Jezusa, rozumienia wydarzeń paschalnych i życia pierwotnego Kościoła.

Do najbardziej znanych wspomnianych jednostek literackich należą: wyznania wiary, homologie, hymny liturgiczne, chrystologiczne aklamacje, modlitwy. W ich świetle okazało się, że treścią życia chrześcijaństwa, od samego jego powstania, na mocy wydarzeń paschalnych, było Zmartwychwstanie. Wyrażały to właśnie wyznania wiary i hymny liturgiczne, którymi się chcemy zająć w niniejszym opracowaniu. Wprawdzie mają one za sobą poważne studia biblistów i teologów, ale mimo wszystko nie są jeszcze dość znane. Ponadto rzadko wyprowadzany jest z nich profil teologicznofundamentalny, który będzie się miało tu na uwadze. Jak się okaże, w nich zawiera się, przynajmniej pośrednio, historiozbawcza koncepcja rezurekcji Jezusa Chrystusa. Przesadne akcentowanie, że formuły wiary proklamują jedynie fakt Zmartwychwstania, a hymny liturgiczne uwielbienie Jezusa, należy stonować, gdy bierze się je pod uwagę równocześnie. Wyraża się w nich pierwotna chrystologia, zwłaszcza tytuły chrystologiczne. Zarysowo jawi się argumentacja skrypturystyczna odnośnie do Zmartwychwstania. Występuje także idea odku-

pienia i powszechnego zmartwychwstania zmarłych, którego podstawę stanowi rezurekcja Chrystusa. Na te momenty chcemy zwrócić szczególną uwagę, co ma podstawowe znaczenie dla dalszych badań nad wydarzeniami paschalnymi i chrystologicznymi, którymi w sposób szczególny interesuje się teologia fundamentalna.

I. WYZNANIA WIARY

Najstarsza tradycja paschalna – zdaniem biblistów i teologów – zawarta została w listach św. Pawła i w *Dziejach Apostolskich*. Skoncentrowana jest ona na wydarzeniu Zmartwychwstania, które jako tajemnica jest trudne do wyrażenia i słownego określenia. Stąd też pierwsi chrześcijanie wyrażali ją w różnych terminach, które występują w formułach wiary, hymnach liturgicznych, katechezach. W nich i przez nie Kościół pierwotny wyznawał swoją wiarę w Zmartwychwstanie. Najczęściej na wyrażenie wiary w Zmartwychwstanie stosowane są takie terminy, jak: wskrzeszenie, ożywienie, obudzenie, powstanie z martwych, uwielbienie, usprawiedliwienie, wniebowstąpienie, zasiadanie po prawicy Bożej, uczynienie Panem, wywyższenie. Wyrażenia te wskazują, że chodzi tu o rzeczywistość nadprzyrodzoną, którą trudno wyrazić w adekwatnych terminach, oraz że każde z tych określeń nie wyczerpuje w pełni bogatej treści Zmartwychwstania; mimo to naprowadzają one na określony aspekt tej tajemnicy paschalnej i powinny być brane komplementarnie. W niniejszych rozważaniach skoncentrujemy się na wyznaniach wiary i hymnach liturgicznych, gdyż katechezy paschalne zasługują na odrębne opracowanie.

E. Kopeć, idąc za badaniami X. Léon-Dufoura i B. Rigaux, wyżej wymienione określenia dzieli na dwie grupy. Do pierwszej zalicza następujące: wskrzeszenie, obudzenie, ożywienie, powstanie z martwych; do drugiej zaś: uwielbienie, usprawiedliwienie, wyniesienie i zasiadanie po prawicy Bożej, wniebowstąpienie. Wspomniani wyżej autorzy stwierdzają, że pierwsza grupa pojęć występuje w krótkich i długich wyznaniach wiary, druga zaś w hymnach liturgicznych. W wyznaniach (formułach) wiary jest wyrażony i podkreślony sam fakt Zmartwychwstania, czyli przejście Jezusa ze stanu śmierci do życia. Eksponują one aspekt wydarzeniowy misterium paschalnego. Hymny liturgiczne natomiast gloryfikują uwielbienie zmartwychwstałego Jezusa. W hymnach misterium paschalne ujmuje się od jego strony wewnętrznej, teologicznej, zbawczej.

1. *Krótkie wyznania wiary*

Św. Paweł w swoich listach przytacza cały szereg krótkich formuł wiary, które funkcjonowały w życiu pierwszych chrześcijan i gmin chrześcijańskich. Mają one zazwyczaj formę krótką i prostą, ale jasno stwierdzają fakt, że Jezus rzeczywiście powrócił do życia i żyje. W tym miejscu cytujemy kilka z nich: „Bóg, który wskrzesił z martwych Jezusa” (1 Tes 1, 10); „Ten, który Jezusa wskrzesił z martwych” (Ga 1, 1); „Wierzmy, że Jezus istotnie umarł i zmartwychwstał” (1 Tes 4, 14); „Jeżeli ustami wyznasz, że Jezus jest Panem, i w sercu swoim uwierzysz, że Bóg Go wskrzesił z martwych – osiągniesz zbawienie” (Rz 10, 9). Trzeba podkreślić, że ostatni fragment to przed-Pawłowe wyznanie wiary, w którym prawda o Zmartwychwstaniu Chrystusa zajmuje główne miejsce. W Liście do Rzymian występuje też formuła wiary, która prowadzi do zbawienia: „A jeśli mieszka w was Duch Tego, który Jezusa wskrzesił z martwych, to Ten, co wskrzesił Chrystusa [Jezusa] z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała... (8, 11). Podobnie pisze Paweł w 2 Kor 4, 14.

Te i inne formuły zazwyczaj poprzedzone są wyrażeniami „wyznajemy”, „wierzymy” co wskazuje wyraźnie na ich homologiczny charakter. Wyrażenia te stwierdzają, że Bóg jest sprawcą Zmartwychwstania Jezusa, chociaż św. Paweł przytacza i inną formułę: „Jezus umarł i zmartwychwstał” (1 Tes 4, 14), w której miejsce czasownika „został wskrzeszony” zajął czasownik nieprzechodni „zmartwychwstał”. Mają one budowę dwuczłonową, gdzie pierwszy człon stwierdza fakt śmierci, drugi zaś fakt Zmartwychwstania. Formuły wiary mówią również o zbawczym sensie śmierci i Zmartwychwstania: „On wydany został z powodu przewinień naszych i został wskrzeszony dla sprawiedliwości naszej” (Rz 4, 25). Poprzez wiarę w zbawczy charakter śmierci i Zmartwychwstania Jezusa można osiągnąć życie wieczne.

H. Langkammer i H. Seweryniak z formułami wiary łączą także aklamacje, które odnoszą się do Zmartwychwstałego i przybierają charakter wyznania wiary. Do najstarszych aklamacji zalicza się wyznania: „Panem (jest) Jezus” (Rz 10, 9; 1 Kor 12, 3) oraz „Panem (jest) Jezus Chrystus” (Flp 2, 11). Trzeba tu podkreślić, że chryologiczny tytuł Pan-Kyrios ma pochodzenie popaschalne. Jezus po zmartwychwstaniu jest Panem nieba i ziemi (Kol 1, 20; Dz 17, 24). Na taką interpretację wyraźnie wskazuje św. Piotr w katechezie paschalnej wygłoszonej w Jerozolimie w dniu zesłania Ducha Świętego: „Niech więc cały dom Izraela wie z niewzruszoną pewnością, że tego Jezusa, którego wyście ukrzyżowali, uczynił Bóg i Panem, i Mesjaszem” (Dz 2, 36),

a wcześniej mówił o wskrzeszeniu Jezusa i wyniesieniu Go na prawicę Boga (Dz 2, 32-33).

E. Kopeć, interpretując występujące w formułach wiary wyrażenia „obudzenie z martwych” (*egeirein*), „powstanie spośród umarłych” (*anasthēnai*), stwierdza, że nie oznaczają one tylko ożywienia ciała człowieka umarłego i jego powrotu do ziemskiego życia, ale także – zgodnie z antropologią biblijną – przejście do pełnego życia. Wyraża to dobitnie św. Paweł: „Chrystus powstawszy z martwych już więcej nie umiera, śmierć nad Nim nie ma już władzy” (Rz 6, 9). Dlatego jako żyjący pełnym życiem, już Boskim, posiada „klucze śmierci i otchłani” (Ap 1, 18) i może przywracać do życia (J 11, 43-44). Dlatego Zmartwychwstanie Jezusa jest podstawą nadziei powszechnego zmartwychwstania zmarłych, bo w Nim wypełniło się już to, co stanie się udziałem wszystkich sprawiedliwych w stosownym czasie.

Z rozważań tych widać, jakie głębokie treści, obwieszczające rzeczywiste Zmartwychwstanie Jezusa, są zawarte w krótkich formułach wiary paschalnej. Rzutują one już w jakimś stopniu na jego rozumienie i podstawowe znaczenie, a przede wszystkim na realność. Oczywiście musiały powstać na podstawie doświadczeń paschalnych uczniów i innych świadków rezurekcji Jezusa i były znane oraz wyznawane w najstarszych gminach chrześcijańskich, nie powstały one w sposób anonimowy ani samorzutny. Wyrastały i były wyrazem przekonań zrodzonych na gruncie rzeczywistych przeżyć i doświadczeń paschalnych świadków.

W powyższych formułach wiary – skrótowo omówionych – występuje już głęboka teologia Zmartwychwstania, która jest jeszcze w stanie embrionalnym, mało rozwinięta, można powiedzieć pierwotna, ale stanie się ona podstawą do jej rozwoju. Niezwykle ważne jest to, że najbardziej pierwotne chrześcijaństwo koncentrowało się na wydarzeniu Zmartwychwstania, które legło u podstaw wiary chrześcijańskiej oraz chrystianizmu i jego uniwersalnej misji.

2. „Credo” korynckie jako rozbudowane wyznanie wiary

Credo korynckie w problematyce Zmartwychwstania zawsze budziło żywe zainteresowanie niemal wszystkich autorów nią się zajmujących.

W niniejszych rozważaniach skupimy się głównie na tym wyznaniu wiary, o innych wspomni się pod koniec. Treść tej formuły wiary jest bardzo znacząca dla całej problematyki Zmartwychwstania. Oto tekst tego wyznania wiary: „Przekazałem wam na początku to, co przejąłem; że Chrystus umarł (*apethanen*) – zgodnie z Pismem (*kata tas grafas*) – za nasze grzechy, że

został pogrzebany (*etafe*), że zmartwychwstał (*egegertai*) trzeciego dnia, zgodnie z Pismem; i że ukazał się (*ofthe*) Kefasowi, a potem Dwunastu, później zjawiał się więcej niż pięciuset braciom równocześnie; większość z nich żyje dotąd... (1 Kor 15, 3-6). Dalej Paweł mówi też o własnym doświadczeniu chrystofanii. Współcześni badacze problematyki Zmartwychwstania niemal powszechnie przyjmują, że jest to najstarsze rozbudowane wyznanie wiary we wczesnym chrześcijaństwie.

Przed przystąpieniem do krótkich analiz prawd wyrażonych w *Credo* korynckim trzeba wspomnieć, że ten list Pawła do Koryntian został napisany między 54 a 55 rokiem w Efezie, a więc nieco ponad dwadzieścia lat po śmierci Jezusa i kilka lat wcześniej od nawrócenia Apostoła Narodów. W Damaszku Paweł poznał Ewangelię Jezusową, której autentyczność skonfrontował ze św. Piotrem (miało to miejsce ok. 36 r.). Dlatego dla wiarygodności owego *Credo* niezwykle ważne są słowa wprowadzające do niego. Pomijając ich literalny przekład z języka greckiego (*paredoka gar hymin en protois ho kai parelabon* – przy czym *en protois* oznacza sprawę najistotniejszą) wyrażają one, że Paweł przekazuje to, co sam otrzymał z tradycji najwcześniejszego Kościoła, który prześladował. Wynika z tego, że przekazuje tradycję bardzo wczesną, zaledwie kilka lat odległą od samych wydarzeń paschalnych. Przyjmuje się, że to *Credo* funkcjonowało w liturgii kościelnej i nie jest ono literackim tworem Pawła. Racją, dla której umieścił on to wyznanie wiary w Liście do Koryntian, może być to, że Koryntianie nie mogli w ramach dualistycznej antropologii greckiej pojąć Zmartwychwstania wyznawanego i głoszonego przez chrześcijaństwo.

Na przed-Pawłowe pochodzenie owego wyznania wiary wskazuje też analiza literacka tekstu. Występują w nim bowiem wyrażenia, których albo brak w listach Pawłowych, albo występują rzadko, zwykle w nieco innym brzmieniu. Można tu przykładowo wymienić soteryczną interpretację śmierci Jezusa: „za nasze grzechy” (Paweł o grzechu jako mocy zniewalającej człowieka mówi w liczbie pojedynczej; liczba mnoga występuje u niego tylko w tekstach pochodzących z tradycji); „zgodnie z Pismem” (Apostoł mówi zwykle: „jak jest napisane” albo „jak mówi Pismo”); „zmartwychwstał” (ten termin występuje rzadko i najprawdopodobniej pochodzi z wcześniejszej tradycji); „trzeciego dnia” (nie ma odpowiednika w *Corpus Paulinum*); „ukazał się” (występuje tylko w najbliższym kontekście, w wierszach 6-8 oraz w formule 1 Tm 9, 16 przejętej zresztą z tradycji). Przyjmuje się, że *Credo* to powstało w Jerozolimie i było wyznawane przez katechumenów przed przyjęciem chrztu. Paweł mógł je poznać w czasie pierwszego pobytu w Jerozolimie –

jak już wspomniano – ok. 36 roku lub nawet może w Damaszku. Przekazywał je jako istotę wiary w zakładanych przez siebie Kościołach.

Owa wiarygodność historyczna tekstu pozwala na pogłębioną analizę teologiczną ważną dla rozumienia Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa.

Struktura *Credo* korynckiego – podobnie jak krótkich formuł wiary – jest dwuczłonowa. Pierwsza część owej struktury mówi o śmierci Jezusa oraz o pogrzebaniu ciała, druga zaś o Jego Zmartwychwstaniu i wielokrotnym ukazywaniu się. W tej formule wiary zawierają się istotne z punktu widzenia teologii fundamentalnej stwierdzenia, które przemawiają za wiarygodnością faktu Zmartwychwstania czy, mówiąc inaczej, za jego realnością oraz dają podstawę do teologicznego rozumienia tego kluczowego dla historii zbawienia wydarzenia.

Podmiotem i jedyną treścią tego wyznania wiary jest Chrystus. Niekiedy tytuł „Chrystus” próbuje się interpretować jako imię własne Jezusa z Nazaretu. Jest to jednak interpretacja zbyt wąska i uproszczona. W języku potocznym często te imiona są używane zamiennie; nazwy Jezus i Chrystus to niemal synonimy. W biblijnym i teologicznym znaczeniu są to różne nazwy posiadające inny sens, chociaż dotyczą tego samego podmiotu. Imię Jezus wskazuje na historyczną Osobę Jezusa z Nazaretu, natomiast Chrystus – na mesjańskość tejże Osoby. Dwumian nazwowy Jezus-Chrystus wyraża chrystologię oddolną, czyli wyjście od Jezusa z Nazaretu, Jego nauczania i działania, i dojście do Chrystusa, czyli Mesjasza, któremu ten tytuł w pełni przysługuje dopiero po dokonaniu dzieł mesjańskich, a więc dzieła objawienia i zbawienia. Zupełnie inną chrystologię wyraża dwumian nazwowy Chrystus Jezus, występujący również dość często w pismach nowotestamentalnych, np. Rz 8, 34; 2 Kor 1, 19; Ef 2, 20; 1 Tm 1, 15; 2, 5. Wyraża on kierunek chrystologii odgórnej, czyli od Wcielenia odwiecznego Słowa Bożego, Syna Bożego, który przyszedł na świat, by dokonać dzieła zbawienia, które zwieńcza się w zbawczej śmierci, Zmartwychwstaniu i powrocie do Ojca (ta chrystologia jest charakterystyczna przede wszystkim dla Jana Ewangelisty, nieobca jest też św. Pawłowi).

W perspektywie tych rozważań trzeba przyjąć, że imię Chrystus w tym wyznaniu wiary wyraża tytuł mesjański, jaki otrzymał na mocy dokonania dzieł mesjańskich i wydarzeń paschalnych (Jezus był świadomy swego mesjańskiego posłannictwa, czego wyraz dawał już za swego historycznego życia).

Tytuł „Chrystus” wskazuje tu już na przedmiot wiary, a kolejne wyrażenia zdają się to uzasadniać, czyli ukazać, że słusznie wierzymy w Niego.

Dalsze stwierdzenia pierwszej części formuły wiary dotyczą faktów ściśle historycznych, choć też wykraczają poza czasoprzestrzenne wymiary w sensie historiozbawczym. Faktem historycznym jest, że Jezus umarł (*apethanen* – gr. aoryst, który wyraża zdarzenie jednorazowe rzeczywiście dokonane). Ten fakt potwierdzają nie tylko źródła nowotestamentalne, ale i pozachrześcijańskie, np. Józef Flawiusz, Tacyt. Z faktem śmierci związana jest teologiczna interpretacja, że „umarł za nasze grzechy” (*hyper ton hamartion hemon*). Nie jest to dowolna interpretacja, gdyż wynika ona ze zbawczego planu Bożego, objawianego w znacznym stopniu przez proroków, ostatecznie zaś przez samego Jezusa i przez Niego zrealizowanego w śmierci i Zmartwychwstaniu; nie jest więc interpretacją wydumaną, bowiem jest zgodna z Pismem św. Ta teologiczna interpretacja właściwie ma odzwierciedlenie w całym Nowym Testamencie. Kwestionowanie jej oznaczałoby odrzucenie wszelkiego waloru poznawczego, i nie tylko, całego Nowego Przymierza, co naruszałoby i dzieje ludzkości.

Drugim faktem historycznym jest pogrzeb ciała Jezusa: „został pogrzebany” (*etafe* – czasownik w stronie biernej jest użyty również w gr. aoryście). To wydarzenie też ma wielorakie potwierdzenie. Pogrzebanie implikuje istnienie, miejsce tego faktu, którym w tym wypadku jest grób. Ewangelie mówią, że był to grób wybudowany przez Józefa z Arymatei.

Wprawdzie o pustym grobie nie ma wprost mowy w *Credo* korynckim, ale, jak zobaczymy dalej, jest on implikowany w sekwencji prawd w nim zawartych. W tym miejscu ten fakt historyczny suponuje też wniosek teologiczny, który bierze pod uwagę rzeczywiste zmartwychwstanie, gdyż w świetle antropologii żydowskiej nie można mówić o życiu bez ciała. Stąd nauczanie o Zmartwychwstaniu Jezusa, gdyby Jego ciało pozostawało w grobie, byłoby nonsensem. Niejako więc z grobu Jezusa – w perspektywie zbawczego planu Objawienia – prześwituje poranek wielkanocny, czyli Zmartwychwstanie, będące koroną zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa.

W drugiej części tej formuły wiary występują ważne dla nas wyrażenia, „zmartwychwstał” i „był widziany”. Spośród czterech czasowników, występujących w tej formule wiary (umarł, był pogrzebany, zmartwychwstał i pozwolił się widzieć), tylko jeden z nich, a mianowicie „zmartwychwstał”, został tu wyrażony w greckim *perfectum* – *egegetai*, pozostałe zaś w aoryście. Greckie *perfectum* oznacza czynność dokonaną w przeszłości, której skutki trwają w dalszym ciągu. Oznacza to, że Jezus zmartwychwstał i żyje nadal w Kościele, jest obecny w dziejach, ale już w inny sposób, a mianowicie jako Zmartwychwstały. Formę czasownikową *egegetai* można tłumaczyć w formie przechodniej, czyli „został wskrzeszony” lub nieprzechodniej, czyli „zmar-

twychwstał” Dodać tu należy, że św. Paweł najczęściej mówi o Zmartwychwstaniu jako dziele Boga dokonany na swoim Synu (np. Rz 10, 9; 1 Tes 1, 10), ale jako także o dziele samego Chrystusa (1 Tes 4, 14; Rz 1, 4; 6, 5; Flp 3, 10).

Skoro więc Jezus umarł, został pogrzebany i zmartwychwstał (a więc żyje), to te dwa wydarzenia wyraźnie wskazują, że grób został pusty, choć formalnie Paweł o tym nie mówi.

Formuła „trzeciego dnia” służy za podstawę interpretacji Zmartwychwstania. Ma ona sens albo ściśle historyczny, jako data odkrycia pustego grobu, albo historiozbawczy. Współcześnie – w przeciwieństwie do tradycyjnej apologetyki i teologii – nie rozumie się jej jako daty ściśle historycznej, ale w sensie historiozbawczym, czyli jako decydujące wkroczenie Boga w dzieje w celach zbawczych. Na taką interpretację naprowadza prorocstwo Ozeasza (6, 2): „Po dwu dniach przywróci nam życie, a dnia trzeciego nas dźwignie” i wiele innych tekstów biblijnych.

Czasownik *ofthe* został tu użyty również w aoryście. Oznacza fakt, że Jezus ukazał się (pozwolił się widzieć) nie tylko raz, ale wielokrotnie i wielu świadkom. Termin ten w Starym Testamencie oznacza zbawcze objawienie Boga (np. Rdz 12, 7; 17, 1; 18, 1; Wj 3, 2. 16; Iz 40, 5). W Nowym Testamencie używany jest tylko w szczególnych przypadkach: przy objawieniu się anioła w scenie zwiastowania, Mojżesza i Eliasza przy przemienieniu na górze Tabor oraz aniołów przy Zmartwychwstaniu. Powyższe stwierdzenia pozwalają wyciągnąć wniosek, że chrystofanie paschalne mają charakter obiektywny, a nie subiektywny. W tym wyznaniu wiary podaje się listę świadków chrystofanii, co świadczy o ich historyczności i obiektywnym charakterze.

Reasumując te rozważania można stwierdzić, że tajemnica Zmartwychwstania została ukazana dwupłaszczyznowo; z jednej strony śmierć i pogrzebanie, Zmartwychwstanie i chrystofanie następują po sobie jako sekwencja wydarzeń, przez co podkreśla się, że wpisuje się w historię ludzką; z drugiej strony wzmianka, że dzieje się to „zgodnie z Pismem” wskazuje, iż są one realizacją i wypełnieniem zbawczej ekonomii Bożej, co stanowi ich teologiczną interpretację (jak podkreślono opartą na faktach, a nie dowolną).

Wnioski wyrażone wcześniej w odniesieniu do wyznań wiary znajdują w *Credo* korynckim nie tylko wzmocnienie, ale i pogłębienie oraz rozwinięcie. Użyte w wyznaniach wiary czasowniki: *egeirein*, *anasthenai* oznaczają nie tylko ożywienie zmarłego ciała, ale – i to przede wszystkim – przejście do pełnego życia, nowej jego jakości, które jest jeszcze tajemnicą, a stało się już udziałem Zmartwychwstałego. Realność tego nowego (nadprzyrodzonego)

życia została zmanifestowana w chrystofaniach i doświadczeniach paschalnych licznych świadków, których wymienia św. Paweł w swoim katalogu. Chrystofanie uwiarygodniają także sam fakt Zmartwychwstania.

Na zakończenie tej sekwencji rozważań poświęconych formułom wiary przytoczy się krótko kilka innych rozbudowanych formuł wiary.

W swoim soteriologicznym Liście do Rzymian św. Paweł mówi o usprawiedliwieniu człowieka przez wiarę w Boskie posłannictwo Jezusa Chrystusa. Już na początku tego listu uzasadnia swoje powołanie do głoszenia Ewangelii Bożej, którą Bóg wcześniej zapowiadał przez proroków, i charakteryzuje ją w sposób następujący: „[Jest to Ewangelia] o Jego Synu – pochodzącym według ciała z rodu Dawida, a ustanowionym według Ducha Świętości przez powstanie z martwych pełnym mocy Synem Bożym – o Jezusie Chrystusie, Panu naszym” (Rz 1, 3-4). Współcześni bibliści przyjmują, że owa charakterystyka Ewangelii pochodzi z tradycji przed-Pawłowej i jest wyznaniem wiary pierwszego Kościoła w synostwo Boże Chrystusa i pochodzenie ludzkie – jako Mesjasza – od Dawida. Zmartwychwstanie jest tu widziane jako ujawnienie Bóstwa Chrystusa. W owym wyznaniu wiary dostrzega się połączenie dwóch natur w Chrystusie: ludzkiej i Boskiej. Jest tu widoczne spojrzenie historiozbawcze na Osobę Jezusa, osadzoną mocno w ekonomii i historii zbawienia. Przez Zmartwychwstanie Jezus w pełni objawił się jako Syn Boży. Przez nie stał się naszym Panem (o aklamacji „Jezus jest Panem” mówiono wcześniej). W powyższym wyznaniu wiary można się dopatrzeć też udziału Ducha Świętego w Zmartwychwstaniu (por. Rz 8, 11; 1 Tm 3, 16; 1 P 3, 18). Powyższa formuła wiary, choć w istocie zgodna z poprzednimi, formalnie wzbogaca chrystologię i teologię Zmartwychwstania.

W Liście do Efezjan – również niezwykle głębokim pod względem teologicznym – św. Paweł wzywa między innymi do głębszego poznawania Chrystusa jako Głowy Kościoła i całego stworzenia, bowiem w Nim mamy odkupienie przez Jego Krew, On jest pełnią czasów i w Nim, jako Głowie, Bóg chce zjednoczyć wszystko i to, co w niebiosach, i to, co na ziemi (por. Ef 1, 7-10). Jezus jest tu ukazany jako jedyny Pośrednik zbawienia i absolutna zasada jednoczenia całej rzeczywistości z Bogiem, a stało się to przez Zmartwychwstanie. W Chrystusie Bóg okazał swoją potęgę i siłę, gdy wskrzesił Go z martwych i posadził po swojej prawicy na wyżynach niebieskich, ponad wszelką Zwierzchnością i Władzą, i Mocą, i Panowaniem (por. Ef 1, 19-21). Chrystus wskrzeszony przez Ojca staje się Pantokratozem. Nadto jawi się tu koncepcja Zmartwychwstania jako uwielbienia (Chrystus zasiada po Bożej prawicy), co uwidoczni się bardzo wyraźnie w hymnach liturgicznych.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na wyznanie wiary zawarte w Pierwszym Liście św. Piotra (1, 18-21), w którym stwierdza, że „zostaliście wykupieni nie czymś przemijającym, srebrem lub złotem, ale drogocenną krwią Chrystusa, jako baranka niepokalanego i bez zmazy. On był wprawdzie przewidziany przed stworzeniem świata, dopiero jednak w ostatnich czasach [pełnia czasu! – podkr. M. R.] objawił się ze względu na was. Wyście przez Niego uwierzyli w Boga, który wzbudził Go z martwych i udzielił Mu chwały”

Ta formuła wiary, przekazana w formie pouczenia, zawiera również syntezę nauki o Zmartwychwstaniu. Posłannictwo Jezusa jest zawarte w Bożym planie i zostało zrealizowane w czasie wybranym przez Boga. Stwierdzona jest tu śmierć Jezusa, która ma charakter odkupieńczy. Bóg Go wskrzesił i wyniósł do chwały (uwielbieniowa koncepcja Zmartwychwstania). Nadto św. Piotr podkreśla, że całą misję Jezusa i Jego Zmartwychwstanie należy traktować jako zasadnicze podstawy wiary.

W świetle całości rozważań tu przeprowadzonych można stwierdzić, że we wczesnych formułach wiary w stanie embrionalnym znajduje się niemal cała teologia Zmartwychwstania, choć poszczególne z nich wyrażają jej nieco inny aspekt. Brane komplementarnie dają świadectwo o tym, że pierwotne chrześcijaństwo wyrastało z faktu Zmartwychwstania. Niemniej jednak aspekt uwielbieniowy wyraźniej podkreślają hymny liturgiczne, które też są wyrazem wiary w Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa.

II. HYMNY LITURGICZNE

Obok formuł wiary, podkreślających bardziej fakt przejścia Jezusa do rzeczywistości nadprzyrodzonej, transcendentnej, transhistorycznej, w źródłach nowotestamentalnych występują też hymny liturgiczne, zwane też chrystologicznymi (H. Langkammer). Wyrażają one także tajemnicę paschalną, choć trochę w inny sposób. Zalicza się je do bardzo wczesnej tradycji chrześcijańskiej. Hymny liturgiczne sławią przede wszystkim Jezusa jako Pana uwielbionego przez Boga poprzez Zmartwychwstanie. W hymnach, pieśniach i innych modlitwach liturgicznych pierwsi chrześcijanie, czy to judeochrześcijanie, czy wywodzący się z hellenizmu wychwalali Jezusa jako wywyższonego Pana chwały. Na oznaczenie misteryjnego wymiaru Zmartwychwstania są używane takie wyrażenia, jak: wywyższenie, uwielbienie, gloryfikacja, wyniesienie na wyżyny nieba, zasiadanie po prawicy Ojca, uzyskanie szczególnego imienia

(Kyrios, Syn Boży, Mesjasz), nadanie ostatecznego kierunku stworzeniu na czasy eschatyczne, które zainaugurowało właśnie Zmartwychwstanie. W kilku listach św. Pawła (m.in. Flp 2, 6-11; 1 Tm 3, 16; Ef 4, 7-10; Rz 10, 5-8) oraz w Liście św. Piotra (1 P 3, 18-22) znajduje się w formie szczątkowej kilka bardzo starych hymnów, które – jak wspomniano – wyrażają misteryjny aspekt rezurekcji Jezusa i ujmują ją niejako na sposób wertykalny.

Najbardziej znany jest hymn z Listu do Filipian, który tu przywołujemy w całości: „On, istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, przyjąwszy postać sługi, stawszy się podobnym do ludzi. A w zewnętrznym przejawie, uznany za człowieka, uniżył samego siebie, stawszy się posłusznym aż do śmierci – i to śmierci krzyżowej. Dlatego też Bóg Go nad wszystko wywyższył i darował Mu imię ponad wszelkie imię, aby na imię Jezusa zgięło się każde kolano istot niebieskich i ziemskich, i podziemnych. I aby wszelki język wyznał, że Jezus Chrystus jest PANEM – ku chwale Boga Ojca” (Flp 2, 6-11).

W hymnie tym nie występuje sekwencja zdarzeń, jak np. w *Credo* korynckim: śmierć, pogrzeb, Zmartwychwstanie, ukazanie się, ale radykalne przeciwieństwo między dwoma stanami bytowania: poniżenie i wywyższenie. Zostało to wyrażone za pomocą greckiego przeciwieństwa między „niewolnikiem” a „panem”, między rzeczywistością krzyża a rzeczywistością Boską. Są to więc dwie odmienne rzeczywistości, dwa odmienne stany bytowania. Tekst tego hymnu ujmuje owe zdarzenia bardzo głęboko. Wychodzi od stwierdzenia, że Jezus przed Wcieleniem posiadał Boską naturę, czyli był Bogiem („istniał w Bożej postaci”). We wcieleniu stał się człowiekiem i niejako „ogłocił się” z Bóstwa, niejako wyrzekł się zewnętrznych przejawów Bóstwa i jako człowiek nie jest na równi z Bogiem i uznaje wyższość Ojca (por. J 14, 28; 1 Kor 15, 28). W życiu więc ziemskim Jezus wyrzekł się chwały Boskiej. Co więcej, przybrał postać pokornego i posłusznego sługi, co oznacza nie tylko, że przybrał naturę ludzką, ale i cierpienia, i misję Sługi Pańskiego z proroctwa Izajaszowego (Iz 42-53). Największe uniżenie Sługi Pańskiego, właściwie wyniszczenie ludzkiego ciała, dokonało się w haniebnej śmierci krzyżowej. To była całkowita kenoza Jezusa: wzgarda pospółstwa, wyszydzenie, „opuszczenie przez Boga”, osamotnienie, ale i ufność wobec Ojca, bowiem w Jego ręce oddał ducha swego. Przez mękę i śmierć na krzyżu dokonał dzieła odkupienia i dlatego został w Zmartwychwstaniu i Wniebowstąpieniu wywyższony ponad całe stworzenie, wywyższony do chwały Ojca, otrzymał imię PANA. Jezus uwielbiony jest przedmiotem wiary i kultu wszystkich istot niebieskich, ziemskich i pozaziemskich.

Tajemnicę paschalną podobnie ujmuje hymn z Pierwszego Listu do Tymoteusza: „Ten, który objawił się w ciele, usprawiedliwiony został w Duchu, ukazał się aniołom, ogłoszony został poganom, znalazł wiarę w świecie, wzięty został w chwale” (3, 16). Jest to wczesnochrześcijański hymn o intronizacji Chrystusa. On objawił się najpierw „w ciele”, czyli w ludzkiej naturze. „Usprawiedliwienie [...] w Duchu” oznacza sprawiedliwość i świętość Chrystusa i zostało potwierdzone Jego życiem i czynami dokonanymi w Duchu Świętym, a przede wszystkim Zmartwychwstaniem (por. Rz 1, 4). Ten hymn też przedstawia Chrystusa w upokorzeniu i w chwale, głosi Jego usprawiedliwienie i uwielbienie.

Podobne ujęcie przedstawiają wszystkie inne teksty zawierające tradycję liturgiczną (Ef 4, 7-10; Rz 10, 5-8; 1 P 3, 18-22 i inne). Sławią one triumf Chrystusa, Jego intronizację na Pana nieba i ziemi, zwycięstwo nad śmiercią w Zmartwychwstaniu. Tajemnica rezurekcyjna, łącznie z innymi wydarzeniami paschalnymi, została w nich wyrażona nieco inaczej niż w formułach wiary. Mniej jest w nich uwypuklona perspektywa przestrzenno-temporalna, choć są i o niej wzmianki w sposób pośredni, a bardziej Boska, nadprzyrodzona, wieczna (zarysowo jest ona obecna także i w formułach wiary).

Tradycje hymniczne ujmują bardziej od wewnątrz misterium Zmartwychwstałego, którego Bóg uwielbił, uczynił Panem wszechświata, który zasiada po prawicy Ojca, uczestniczy w pełni życia Bożego.

W świetle tych rozważań można stwierdzić, że tradycje hymniczne są równie dawne jak kerygmatyczne wyznania wiary i utożsamiają przejście Jezusa ze śmierci do życia (Zmartwychwstanie) z gloryfikacją oraz wyrażają przez symboliczny obraz wywyższenia czy wyniesienia do nieba istotny sens i znaczenie misterium paschalnego. X. Léon-Dufour podkreśla, wbrew niektórym opiniom o tym, że starsze są formuły wiary, na bazie których powstały hymny liturgiczne, że są one równie dawne i sięgają niemal samych wydarzeń paschalnych. Wyrażały one tę samą prawdę, choć w różny sposób: stwierdzenie faktu (Bóg Go wskrzesił z martwych) lub proklamację chwalebno-uwielbienia Jezusa (Bóg go wywyższył). Innymi słowy, Jezus nie pozostał pod władzą śmierci, lecz żyje w chwale Ojca, przy czym ujęcie pierwsze bardziej akcentuje kontynuację życia po śmierci: Jezus „został obudzony” ze snu śmierci, „powstał” z grobu, jeszcze raz powrócił na ziemię, aby się ukazywać jako znów żyjący. Są tu podkreślone wszystkie elementy, które umożliwiają identyfikację Zmartwychwstałego z Jezusem z Nazaretu. W schemacie liturgicznym natomiast Jezus jest „podniesiony” „wywyższony” unosi się do nieba. Uwypukla się w nim przede wszystkim przemienienie oraz zerwanie z ziemskimi dziejami Jezusa; nie zwraca się w nim uwagi na ukazy-

wanie się Zmartwychwstałego i Uwielbionego, lecz sławi się Pana wszechświata.

BIBLIOGRAFIA

- H r y n i e w i c z W: Chrystus nasza Pascha. Lublin 1987
- K a s p e r W: Jesus der Christus. Mainz 1974.
- K o p e ć E.: Teologia fundamentalna. Lublin 1976.
- K o p e ć E., G r a n a t W: Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa jako realny fakt i wydarzenie zbawcze. W: Jezus Chrystus. Historia i tajemnica. Red. W. Granat, E. Kopec. Lublin 1988² s. 246-284.
- L a n g k a m m e r H.: Początki chrystologii Nowego Testamentu. Lublin 1997
- L a n g k a m e r H.: U podstaw chrystologii Nowego Testamentu. Wrocław 1976.
- L e h m a n n K.: Auferweckt am dritten Tag nach Schrift. Früheste Christologie, Bekenntnisbildung und Schriftauslegung im Lichte von 1 Kor 15, 3-5. Freiburg i. Br. 1968.
- L é o n D u f o u r X.: Résurrection de Jésus et message pascal. Paris 1971.
- R i g a u x B.: Dieu l'a ressuscité. Gembloux 1973.
- S c h e f f c z y k L.: Zmartwychwstanie. Warszawa 1984.
- S k o w r o Ń s k i K.: Ewolucja teologiczna poglądów na Zmartwychwstanie. RTK 26:1979 z. 2 s. 67-84.
- S e w e r y n i a k H.: Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna. Płock 2001.
- W e n g s t K.: Christologische Formeln und Lieder des Urchristentums. Berlin 1972.

PROFESSIONS OF FAITH AND LITURGICAL HYMNS IN THE PASCHAL KERIGMA

S u m m a r y

The author presents the problem of professions of faith and liturgical hymns that is rarely discussed in fundamental theology. The question has a basic significance for studies of Paschal events and Christology, as it concerns the oldest expression of the Christian faith. Besides other ones, like homologies, acclamations, prayers, the literary genres that are discussed in the article show that from the very beginning Resurrection has been the essence of Christianity.

By analyzing the most representative texts the author comes to the conclusion that in the professions and liturgical hymns the historio-salutary conception of Jesus Christ's Resurrection is, at least implicitly, contained. He also stresses that attributing only proclamation of the fact of Resurrection to the professions of faith, and only adoration of Jesus to liturgical hymns is invalid. These motifs are used simultaneously, albeit with various intensity; hence they should be treated as complementary. The author points out that in both the literary genres the original Christology is expressed, especially Christological titles; also Scriptural arguments concerning Resurrection, as well as the idea of Redemption and the general resurrection from the dead are present.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: wyznania wiary, hymny liturgiczne, Zmartwychwstanie, uwielbienie, Pan, Mesjasz, Syn Boży.

Key words: professions of faith, liturgical hymns, Resurrection, adoration, Lord, Messiah, God's Son.